

Stanislav Kroupa

Hory pout zbavené

*Města a vesnice v oblasti
Novohradských a Slepíčních hor*

České Budějovice
2006

STANISLAV KROUPA

HORY POUT ZBAVENÉ

*MĚSTA A VESNICE V OBLASTI NOVOHRADSKÝCH
A SLEPIČÍCH HOR*

OBSAH

Úvod	9
HORY POUT ZBAVENÉ MĚSTA A VESNICE V OBLASTI NOVOHRADSKÝCH A SLEPIČÍCH HOR	II
Nové Hrady a okolí	16
Trhvosvinensko	48
Novohradské a Slepíčí hory	121
Pomalší	174
HORY SKRÁPĚNÉ POTE M, SLZAMI I KRVÍ	217
Příloha č. 1 – <i>Politické události 1938–1939</i>	222
Příloha č. 2 – <i>Prvorepubliková armáda</i>	224
Příloha č. 3 – <i>Mnichovská dohoda</i>	226
Příloha č. 4 – <i>Dopis českého sedláka</i>	228
Příloha č. 5 – <i>Dekret presidenta republiky ze dne 21. června 1945</i>	230
Obrazová příloha	232
Základní literární zdroje	236
Zeměpisný rejstřík	238

© Autor: Stanislav Kroupa

© 2006 nakladatelství a vydavatelství Bohumír NĚMEC – VEDUTA

ISBN 80-86829-17-0

ÚVOD

Malá země česká se může pochlubit slušným výběrem sympatických míst. Kdo ji chce důkladněji poznat, určitě zde najde takové místo, na kterém se bude cítit dobře.

Návštěvník českého jihu, v tomto případě nenápadné oblasti mezi řekami Malše a Stropnice, který nehledá právě oceány, velehorské štíty, mrakodrapy a jiné divy světa, určitě zde najde něco, co ho příjemně překvapí. Není to jen zdejší okouzující příroda, která nabízí jemné pohlazení po duši, lze se zde setkat i se známými a neznámými stavebními památkami, se zajímavými lidskými sídlišti, městy a vesnicemi. Kraj Novohradských a Slepických hor, svou jednoduchou přirozenou krásou až nečekaně svůdný, v poslední době nesměle odhaluje své půvaby a poplétá hlavy stále většímu množství lidí.

20. století nebylo k městům a vesnicím, jimž bylo pod vrchy Novohradských a Slepických hor přisouzeno vyrůst, a k jejich obyvatelstvu přívětivé, protože se snažilo hornatý kraj zneškodnit a spoutat. Nacionalismus, okupace, změny hranic, válka, odsun, dosídlení, znárodnění, pohraniční pásma, kolektivizace, normalizace a privatizace se postupně podepisovaly pod velký úbytek obyvatelstva. Po roce 1989 se sice hory zbavily železných pout, jimiž byli lidé zadržováni a odháněni, ale v počtu obyvatel se dostaly nad předválečnou úroveň jen města Kaplice, Velešín, Trhové Sviny a Borovany. Z vesnic této oblasti obyvatelstvo po roce 1945 odcházelo, a odchází i nadále; a neodchází jen z obcí, které byly součástí tzv. Sudet, ale i z vesnic trvale obydlených českým obyvatelstvem. Obydlená stará zemědělská vesnice postupně mizí z povrchu zemského, nahrazuje ji osada rekreační. V některých obcích a osadách, ve kterých před rokem 1938 žily stovky lidí, je nyní možno obyvatele spočítat na prstech rukou – často jen jedné ruky. Přibývají také vesnice, v nichž už trvale nežije nikdo.

Náplastí na tísnivé pocity smutku, vyvolávané tichem, jež rozprostřelo se na místech kdysi živých osad, je zachovalost některých starých budov. Objeví se vesnice, lépe řečeno objekty, které v tomto směru někdy šokují, překvapují v kladném smyslu. Z částí některých vesnic jsou vlastně skanzeny, udržované a modernizované převážně rekreanty. Naopak v jiných vesnicích, zvláště v těch větších, střediskových, už se na pietu, úctu k dílu starých stavitelů a na zachování připomínek bývalého venkovského života dbá méně, plastické hmoty, beton, sklo a kých navštěvují je mnohem intenzivněji.

Jistě se mezi čtenáři najdou takoví, kteří netouží vidět jen nejvyšší modrozelené vrchy Novohradských a Slepíčích hor, ale zajímají se o lidskou činnost, chtějí poznat historii, stavební památky a něco vědět o životě lidí. To se pokouší tato kniha nabídnout, snaží se usnadnit orientaci při pohledu do měst a vesnic, napomoci při porovnávání minulosti s přítomností.

HORY POUT ZBAVENÉ

MĚSTA A VESNICE V OBLASTI NOVOHRADSKÝCH A SLEPIČÍCH HOR

Území Novohradských a Slepíčích hor je širší veřejnosti dosud značně utajené. Mnozí lidé ani netuší, že takové hory vůbec existují. S nepřilíživě vysokými a nepřilíživě strmými vrchy, se zdravými hvozdy, zelenými loukami, křišťálově čistou vodou v potůčcích a se zdravým ovzduším je možné se setkat v nejjihnější okraji země české, v oblasti, které se šedivá industrializace 20. století vyhnula velkým obloukem.

Novohradské hory jsou geologicky řazeny k mohutnému šumavskému masivu, ale i v mnohém jiném Šumavu připomínají. Vrchy Novohradských hor jsou tvořeny převážně z krystalických hornin, zejména žuly, ruly a svoru. Svou velkou částí zasahují do Rakouska, až k údolí Dunaje. Některé vrcholy přesahují i tisíc metrů nad mořem. Nejvyšší hora Viehberg (1 112 m) je na rakouském území. Pod ní, u horského města Sandl, pramení jihočeská řeka Malše. Nejvyšší český vrch Kamenec (1 072 m) je přístupný z místa, kde jsou pozůstatky městečka Pohoří na Šumavě.

V oblasti Novohradských hor převládá vliv atlantského podnebí s častými srážkami. Nejstálější a nejpříjemnější počasí je v měsících srpnu a září, ovšem poznávat tento kraj a nechávat se unášet jeho panenskými půvaby se dá celoročně.

V hlubokých tichých hvozdech Novohradska jsou odnepaměti nejlepší podmínky k životu a rozmnožování lesní zvěře. V roce 1747 byl u Pohoří uloven poslední vlk a v roce 1795 u Hojně Vody poslední medvěd.

Čas není možné zastavit ani vrátit, ukazuje se také, že zvláště uprostřed civilizované Evropy není ideální ani těm nejzachovalejším přírodním ostrůvkům vracet dřívější pochody. Podmínky života v přírodě, které jsou částečně vyvolávané člověkem, nemají vždy jen příznivý dopad na stav krajiny, způsobují totiž nepředvídatelné jevy. Názorným příkladem jsou změny v početních stavech zvěře, které zásluhou hraničního pásma v lesích nastaly. Následkem odchodu lidí z horských a podhorských vesnic vstoupil do lesů trvalý klid jenž je, výhodný pro množení té zvěře, která už nemá přirozené nepřátele. Přemnožená jelení a černá zvěř rozšiřuje se pak do vnitrozemských oblastí, kde hospodářské škody na lesních a polních porostech každoročně jdou do milionů.

Běžnými obyvateli Novohradských hor jsou lišky a jezevci. Výše položené mohutné smrkové lesy jsou ideálním domovem tetřeva hlušce a tetřívka, z dravců se vyskytuje především jestřáb, ostříž a káně lesní.

Z hlediska zaměstnanosti obyvatel bývala kopcovitá oblast Novohradských a Slepíčních hor převážně zemědělská. Do konce 19. století byl průmysl zastupován buquoorskými sklárnami a pilami, železárnou u Benešova nad Černou a papírnou u Blanska. Trochu větší průmyslové podniky vyrostly na okrajích horské oblasti až ve 20. století: v Borovanech, Trhových Svinech, Velešíně, Kaplici a Nových Hradech.

Do roku 1945 bydlelo obyvatelstvo převážně ve vesnicích, v nichž byla většina budov postavena pro potřeby zemědělců. Nezalesněné plochy v blízkosti vesnic bývaly intenzivně kultivovány. V oblasti žilo několikanásobně víc lidí než v současnosti, což umožňovalo rozvoj obchodu i dobrý odbyt zemědělské produkce.

Novohradské hory bývaly proslulé chovem skotu, na čemž měla rozhodující podíl sklizeň pícnin, hlavně kvalitního sena. Po roce 1948 byly postupně odstraněny meze a terasovitá políčka byla spojena do velkovýrobních lánů. Dobře přístupná místa byla přeměněna na ornou půdu, kam velká zemědělská mechanizace nemohla, tam vyrostl les. I při zanedbatelném ekonomickém efektu byly horské lány nákladně obdělávány až do roku 1990. V současnosti zemědělství Novohradských hor přešlo k úplně opačnému extrému, pole se změnila na louky a pastviny, přičemž i nadále přibývájí lesní plochy.

Při vzniku Československa v roce 1918 převažovalo německé obyvatelstvo. Češi, omámeni existencí svého nového státu, vítězoslavně obrátili pohledy ku Praze a jihočeské příhraničí přehlíželi. Němci v jihočeských horách se jen obtížně přizpůsobovali a těžce nesli ztrátu své bývalé určité priority. Krátce se postavili na odpor, ale brzy začali plně využívat svobodu, kterou jim Československá republika nabízela. Čeští Němci sice měli svou specifickou kulturu, ale mentalitou a způsobem života měli blíže do Prahy než do Berlína. Za svou vlast považovali českou zemi jako součást Předlitavska. Rozpad Rakouska-Uherska, vytvoření státní hranice uprostřed hor a vliv německé NSDAP byly akty, které jim přehradily všechny staré prošlapané pěšiny. Navíc na počátku 30. let dopadaly do pohraničních hor ty nejtvrďší rány světové hospodářské krize: nezaměstnanost, bída, hlad. Netrvalo dlouho a jako jediné východisko z lesního bludiště se objevila zdánlivě rovná a pevná cesta, jež vedla do nacistického Německa. Sudetští Němci ve své většině vůbec nestáli o připojení českého příhraničí k Německu. Neviděli je jako optimální řešení svého postavení na území českých zemí, ale brali to jako nutné zlo i jako určitou satisfakci za rok 1918. To, že disciplinovaně uposlechli Henleinovu výzvu a následovali vyzývavě blikající nacistické bludičky, mělo pro ně tragické následky. Za krátkou euforii a opilost německým nacionalizmem zaplatili krvavou kocovinou, tisíci válkou zmařených mladých životů a poválečným vysídlením za hranice.

Po roce 1945 nastaly na Novohradsku, Kaplicku i Trhvosvinensku velké změny. S odchodem bývalých obyvatel a s příchodem rozmanitých skupin dosídlenců se jihočeské příhraničí muselo vyrovnat. Muselo se vyrovnat také s Pohraniční stráží i s tunami ostnatého drátu. V letech 1951–1989 byly pro normální smrtelníky přístupné jen některé části Novohradských hor, velká území byla v nepřístupném hraničním pásmu nebo přímo mezi drátěnými ploty. Z mnoha vesnic se staly rozvaliny, přičemž trvale žijících lidí v Novohradských horách – oproti minulosti – je jen zanedbatelné množství.

Ti dosídlenci, kteří po druhé světové válce nepřišli do pohraničních vesnic jen na krátkou návštěvu, vykopat zlato a rychle zbohatnout, ale měli upřímnou snahu zde napevno zakotvit a být svobodnými zemědělci, se z majetku dlouho neradovali, protože je o něj připravila kolektivizace a socializace venkova. Brzy se prakticky

jediným sedlákem v horách stala komunistická vláda s věčným plánem dosáhnout soběstačnosti ve výrobě potravin. V pohraničním zemědělství citelně chyběli lidé; sklizeň úrody a další zemědělské práce byly trvale zajišťovány povinnými hromadnými brigádami stredoškolařů. Byly vynakládány obrovské finanční prostředky na plnění plánů centrálních orgánů, které i v horském zemědělství neustále potřebovaly dokazovat přednosti těžkopádného politického systému. V 60. letech do hor vpadly meliorace a rekultivace. O skály byly lámány pluh, mizely kamenné meze, terasy, polní cesty, aleje, remízky, volně rostoucí stromy a keře. Tuny umělých hnojiv sice měly určitý vliv na zvýšení úrody, ale velká část chemických látek byla splavována do horských potoků. Politicky zaváděnému nížinnému zemědělství se příliš nedařilo. Lidé si na život v poloopuštěném pohraničí také stále nemohli zvyknout, proto odcházeli za pohodlnějším životem do vnitrozemí. Umístěnky, masový nábor i politická propaganda byly jen krátkodobými řešeními. Nakonec musel socialistický stát upustit od budovatelských metod a uchýlit se k prachobyčejným finančním a materiálním podporám. Úbytek obyvatel se na čas pozastavil, neboť hodně lidí, které z pohraničí nevyhnala samota nebo Pohraniční stráž, chytilo se na návnady, úplatky státu, na pohraniční příplatky ke mzdám, levné a pohodlné bydlení a jiné materiální výhody. Byla vytvořena zemědělská centra a vesničky střediskové, v nichž se vedle starých kamenných statečků a chaloupek objevily panelové domy. Ostatní vesnice však pustly. Příroda si musela poradit i s tímto problémem, do polozřícených vesnic pronikly lesní porosty.

Teprve po roce 1989 se naplno otevřely všechny vnitrozemské brány do téměř neznámé oblasti Novohradských hor. Jednostranně zaměřením milovníci přírody nešetří nadšením. Nechutná nacionalistická polívička byla zakryta pokličkou, pod kterou je dovoleno nahlížet jen hodně opatrně. Lidé, kteří si váží života a lidské práce, se musí snažit potlačovat nepříjemné pocity, vyvolávané pohledy na prázdné vesnice, rozvaliny bývalých stavení či jiné připomínky rušného života.

Město Nové Hradky, podle kterého je pohoří nazváno, leží prakticky mimo horské vrchy, zcela na severovýchodním okraji horské oblasti. Území od Nových Hradů na sever se diametrálně liší, hory se náhle mění na téměř rovnou krajinu.

Neobvykle málo porušená příroda, mohutné lesy, rybníky a potoky s průzračnou vodou, rašeliniště, skalní útvary a jiné přírodní zajímavosti, řada stavebních památek a pohnutá historie, to je nenapodobitelný soubor atrakcí, který se návštěvníkům nabízí. Novohradsko je kraj půvabně drsný, klidný a zadumaný. Vždy to byl kraj, v němž vyrůstali odolní lidé, kteří se museli se zdejšími nelehkými životními podmínkami vyrovnat. Nejstarší vesnice byly zpravidla zakládány u brodů a u obchodních cest směřujících od Dunaje do českého vnitrozemí, novější osady vznikaly u vodních toků, po kterých se plavilo dřevo, a u skláren. Lidé se zde rodili a umírali, přicházeli a odcházeli, ale krajina zůstávala, a tak ještě dnes nutí příroda člověka k rozvaze, k citlivému vztahu k prostředí, k pokoře, k tomu, aby byl její součástí, nikoliv vládcem. Lidé, kteří zde doposud žijí na samotách a v odlehlých horských osadách, zaslouží obdiv nejen kvůli boji s přírodními živly, ale především kvůli tomu, že si dokážou odříci vymoženosti majoritní části společnosti (doprava, pracovní příležitosti, mzdy, zásobování, zdravotní péče, kultura atd.). I doba velmi dokonalých komunikačních prostředků upřednostňuje osobní kontakty mezi lidmi, samota není vyhledávaná, všude se lidé samotě brání.

Novohradské hory jsou proslulé častými silnými dešti. Zdejší lesy jsou ohromnými akumulátory čisté vody, která se z bezpočtu pramínek spojuje a kamenitými koryty potoků a řek přitéká do českého vnitrozemí. Voda, za normálních okolností mírumilovná základní potřeba pro vše živé na povrchu zemském, dokáže být i nepříjemná a zlá. Například léto roku 2002 jí dalo velkou příležitost předvést se v bezuzdné zuřivosti; a voda se chopila příležitosti, opustila břehy řek, potoků a rybníků a brala s sebou vše živé i neživé, přinášela zkázu a smrt. Byla to právě divoká voda z Novohradských hor, co v noci ze 6. na 7. srpna 2002 velkou českou povodeň zahájilo.

Stejným bohatstvím jako čistá voda je čisté ovzduší Novohradských hor. Občas sice zafouká čerstvý vítr, který někdy dovede zesílit v pořádnou vichřici, sněhu bývá také hodně, přesto většina osad už ani v zimě nebývá úplně odříznuta od světa. Na jaře a v létě bývá v Novohradských horách o něco chladněji a větrněji než v rovinách Budějovické či Třeboňské pánve, ostřejší vánek sem také zavane přímo z alpských ledovců, ale ohromné plochy lesních porostů dokážou sílu a jedovatost větrů obstojně eliminovat. Díky čistému vzduchu

jsou Novohradské hory už od středověku vyhledávány lidmi trpícími dýchacími potížemi. Proto i nyní takto nemocní lidé, hlavně děti, nalézají v nich velkou úlevu.

Novohradské hory nejsou v tomto koutu jižních Čech samy, poblíž leží ještě vnitrozemské **Slepičí hory**, o něco nižší, jemnější a klimaticky vlídnější sousedky. Je to menší pohoří mezi řekou Malší a městy Trhové Sviny a Benešov nad Černou. Základem Slepičích hor je dvojslídňá žula, která zde tvoří mnoho bizarních skalních útvarů, mís a zajímavých bloků. Nejvyšším vrchem je Kohout (870 m), dalšími vrchy jsou Slepice (oficiálně Velký kámen 754 m) a Kuřata. Vrchy Slepičích hor jsou téměř celé zakryty porostem ukázkově zdravého lesa a kreslí nádhernou zelenou kulisu osadám, které tvoří Doudlebsko, národopisnou oblast, jejíž obyvatelstvo si nejdéle zachovávalo kulturní návyky Důdlebů, prvních Slovanů, kteří do jižních Čech přišli.

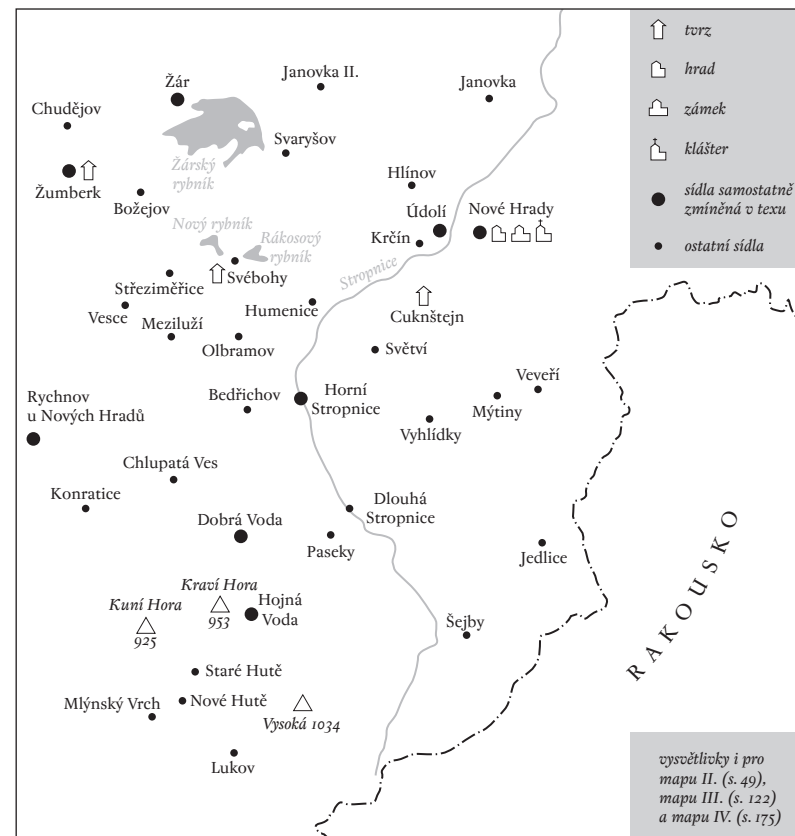
Jestliže v Novohradských horách mívalo drtivou převahu německé obyvatelstvo, v Slepičích horách, jimiž do roku 1938 procházela neoficiální hranice mezi českým a německým jazykem, byly převážně vesnice smíšené.

NOVÉ HRADY A OKOLÍ

DOBŘÁ VODA U NOVÝCH HRADŮ (BRÜNNL)

Dobrá Voda (695 m), jedno z významných českých mariánských poutních míst, je horská osada na severním svahu Kraví hory. Přístup je po silnicích od Horní Stropnice a od Hojné Vody nebo po cestě od Šejb (Scheiben) a Pasek (Schlagles).

Na severní straně Kraví hory vytékaly od pradávna volně prameny výborné pitné vody, která byla považována za léčivou. Kvůli osvěžující vodě a zdejšímu zdravému horskému vzduchu zde už v 16. století vznikly lázně, v nichž měli hosté naordinovanu pitnou kůru i vanové koupele.

Mapa I., Nové Hradky a okolí.

Koncem 17. století se pasáčkovi z Bedřichova zjevila nad pramenem Panna Maria. Zpráva se rychle roznesla a na místo začali putovat nemocní lidé – vodě se začaly přisuzovat léčebné účinky. Došlo k prvním prokázaným zázrakům: 6. ledna 1702 zde Urban Hartl z Dlouhé Stropnice nabył ztracený sluch, 14. ledna 1702 desetiletá slepá dívka začala vidět, 23. ledna 1702 dívka z Pěčína začala chodit atd. Protože na Dobrou Vodu začaly proudit ohromné davy lidí, rozhodl se hrabě Vojtěch Longuevala Buquoy postavit v místě kostel, faru, hostinec a lázně.

Počet stálých obyvatel i návštěvníků během krátké doby vzrostl, proto byla Dobrá Voda 30. června 1707 povýšena na město.

Nádherný barokní poutní chrám byl postaven v letech 1708–1715 podle návrhu zcela neznámého architekta, často je stavba spojována s architektem Kryštofem Dienzenhoferem. V roce 1718 vedle kostela přibyla buquoyská barokní rezidence. Dokonalé sladění architektury chrámu s prostředím svědčí o znamenitém vkusu tehdejších stavitelů.

V roce 1747 byla v Dobré Vodě zřízena škola. V roce 1890 tuto školu navštěvovalo sto šedesát pět žáků. V té době měla Dobrá Voda pět set padesát obyvatel.

Lázeňská obec byla až do roku 1945 obydlena převážně německým obyvatelstvem, v roce 1938 zde žilo asi čtyři sta padesát Němců a patnáct Čechů, a byla známá pod jménem **Brünnl**. Byl zde hodně rušný život, protože mimo lázeňských hostů a turistů přicházely do chrámu desetitisíce poutníků. Poutní sezóna trvala od sv. Floriána (5. května) do sv. Linharta (6. listopadu) a během ní přicházelo až čtyři sta poutních procesí.

Podél silnice stoupající k Hojně Vodě je smutný obraz kamenných rozvalin, němých pamětníků minulosti živého lázeňského města. Po druhé světové válce byly lázeňské penziony i obytné domy bezohledně bořeny, likvidaci se nevyhnula ani barokní buquoyská rezidence. Rovněž hlavní pramen byl záměrně zasypán, patrně aby zmizelo nejvíce toho, co by mohlo připomínat slávu poutního místa. Na chrám bohudíky nedošlo, tomu se vyhnul i požár v roce 1949, kdy v těsné jeho blízkosti shořelo dvanáct domů.

V roce 1950 měla Dobrá Voda čtyřicet čtyři obyvatel.

Pramen byl sice brzy obnoven, ale chrám živořil až do 80. let. V té době už krumpáče a lopaty od nadšených poválečných budovatelů převzali novodobí měšťáci; na zbořeníšti bývalého městečka Dobrá Voda vyrostly první rekreační chaty. Ještě koncem 60. let zde z několika pramenů vytékala voda volně. Postupem času se z dříve zajímavého horského městečka, významného poutního místa a vyhledávaných horských lázní, stává tuctová chatová osada.

Dobrá Voda bylo vždy pověstné posvátné místo pro německé i pro české poutníky, procesí ke zdejšímu kostelu přicházela i ze značně velkých vzdáleností. Tradice poutí se v omezené míře udržo-

*Dobrá Voda
v Novohradských
horách, farní
a poutní kostel
Nanebevzetí Panny
Marie, na počátku
20. století, pohled
od jihovýchodu.*

vala i po odchodu německého obyvatelstva, zvláště v 60. letech se rok od roku zvyšoval počet návštěvníků. V roce 1970 žilo v Dobré Vodě sedmdesát obyvatel.

Velmi navštívená byla pouť na Dobré Vodě při společenském uvolnění v roce 1968. Potom zahájila normalizační politická garnitura novou likvidaci všeho, co by mohlo lákat lidi do blízkosti státní hranice. Byla upevněna moc Pohraniční strážce, dále bylo rozšířeno a důkladněji oploceno hraniční pásmo, a Novohradské hory opět začaly napodobovat spící Šípkovou Růženku.

Dobrá Voda s panoramatem Novohradských hor na počátku 20. století.

Aby bylo klidné místo prakticky využito, byl vedle hřbitova zřízen domov důchodců. Rovněž fara sloužila jako domov důchodců pro kněze. O bývalých obyvatelích si lze obrázek udělat na hřbitově. Hrobky s honosnými pomníky i skromné křížky na jiných hrobech jsou určitým dokladem o majetkových poměrech zdejšího obyvatelstva.

Počátkem 80. let se památkářům podařilo přesvědčit státní orgány o tom, že dobrovodský chrám je znamenitá kulturní památka, kterou je nutno opravit. Na opravu byly sice vyčleněny peníze (12 mil. Kčs), ale protože v okrese byl prakticky jen jeden stavební podnik, který měl stále jiné naléhavější úkoly, táhly se stavební práce donekonečna. Teprve po vzniku soukromých stavebních firem byla oprava této perly Novohradských hor dokončena.

V chrámu se pravidelně konají bohoslužby, k nimž v hojném počtu, za udivených pohledů vnitrozemských ateistů, přijíždějí z velkých dálek bývalí němečtí usadlíci a jejich potomci. Němci se také alespoň symbolicky snaží obnovit tradici poutních procesí.

Na kříž nad kostelem, kde je hlavní pramen, byla v září 2001 připevněna deska, která připomíná oběti terorizmu.

Od chrámu je za slunného počasí krásný rozhled po Novohradsku, Suchdolsku, Třeboňsku, Borovansku i Trhvosvinensku.

HOJNÁ VODA (HEILBRUNN)

Do Hojné Vody (794 m) je z vnitrozemí přístup z Dobré Vody, po úzké, prudce stoupající silnici, která pokračuje do Starých Hutí a Černého Údolí.

Obci se říkalo buď Svatá Anna nebo Vilémova Hora, podle Viléma z Rožmberka, který tady povolil dřevařům založit osadu. Byly rovněž pokusy pojmenovat osadu jako Rožmberkovy Teplice nebo jako Dobrou Vodu. Název Hojná Voda vznikl od slova hojiti (pravděpodobně jej vymyslel František Palacký). Německy se osada, která vznikla jako poutní a lázeňské místo, jmenovala Heilbrunn.

Patrně už při příchodu prvních křesťanů do kraje stávala u pramene kaplička. Vyprávělo se, že se poblíž těžce zranil nějaký dřevorubec,

Hojná Voda na počátku 20. století.

který prosil Boha o pomoc. Na jednom buku se mu zjevila sv. Anna. Pod bukem se potom objevil pramen, jehož voda dřevorubce uzdravila.

V roce 1592 dostala Hojná Voda městské výsady a městský znak. Jsou záznamy o tom, že v letech 1577 a 1597 se na Hojně Vodě léčil Petr Vok z Rožmberka. V té době už na Hojně Vodě stál jednolodní poutní kostel sv. Anny. Nedaleko kostela žil v chýši poustevník.

V polovině 18. století, po postavení nového poutního chrámu v nedaleké Dobré Vodě, pozbyl kostel sv. Anny pro poutníky význam, jeho osud se nachýlil po roce 1946, když byla z Hojné Vody vyhnána většina obyvatelstva. Opuštěný kostel byl zbořen asi v 70. letech 20. století. Zůstala jenom 15 m vysoká věž, která stávala v sousedství kostela, a jednopatrová budova fary.

Památky připomínající lázeňskou minulost postupně také zmizely. Pouze na jižním okraji Hojné Vody, směrem k Starým Hutím, zůstala malá čtvercová kamenná kašna a opodál barokní socha sv. Jana Nepomuckého.

Koncem 19. století přijížděl se na Hojnou Vodu zotavovat spisovatel Zikmund Winter, jenž zde psal své nejznámější dílo Mistr Kampanus. V té době zde zřejmě začínala kulminovat německá převaha s protičeskými náladami, neboť Winter o situaci na Hojně Vodě psal K. V. Raisovi: „...zdejší pošmistr je řádný, ale tajný Čech, alespoň tak tajný, že nesmí moc křičet. Tajnější Češi jsou zdejší 3 učitelé i s řídicím. Zřejmě jediný Čech, který křičí a hlásí se, je farář.“

V době, kdy na Hojně Vodě nemocný literát pobýval, byly zde v provozu tři ubytovací hostince, dvě vinárny, dva pekaři, dva řezníci, čtyři hokynáři. Ostatní lidé se živili pasením dobytka, prací v lese, cestovním ruchem nebo výrobou nitěných knoflíků. Koncem 19. století chodilo do zdejší školy dvě stě dvacet žáků.

V Hojně Vodě byla v roce 1937 Zikmundovi Winterovi odhalena pamětní deska. Před zábořem Sudet byla sejmuta a uschována v Trhových Svinech. Tam se během okupace ztratila.

Před rokem 1938 žilo na Hojně Vodě asi šest set obyvatel německé národnosti a patnáct Čechů. Škola byla pouze německá. Starostou obce byl sociální demokrat Müller, obchodník dobyt看kem a hoteliér.

Většina mladých mužů se nevrátila z front druhé světové války. Po válce bylo v Hojně Vodě napočítáno osmdesát čtyři mužů, sto deva-

Hojná Voda na počátku 20. století, dodnes zachovalá věž zvonice, která stála vedle zaniklého kostela sv. Anny.

desát jedna žen a dvě stě dvacet šest dětí. Odsunu se potom vyhnu- lo třináct rodin. Místo vysídlených Němců se přistěhovali Slováci z Maďarska, Rumunska a Bulharska.

O Hojnou Vodu měla už v roce 1945 zájem skupina Pražanů, tvořící tzv. „Lázeňskou společnost“, jež si za cíl vytkla obnovení zdejších lázní. Místo lázeňských hostů však do opuštěných budov přicházeli jen „nákupčí“ toho, co po Němcích zbylo.

Po roce 1949 bylo vytvořeno zakázané pohraniční pásmo, byla zrušena česká finanční stanice a velká část dosídlenců, převážně rumunských Slováků, byla přinucena k vystěhování. Potom byla zbořena

polovina obytných domů. V roce 1950 žilo na Hojně Vodě pouze devadesát lidí. Naděje na obnovení životaschopného lázeňského místa nebyly až do roku 1958 prakticky žádné.

Počátkem 60. let byly některé zachovalé objekty předány tzv. socialistickým organizacím na zřízení podnikových rekreačních zařízení. Rovněž některým prominentům se podařilo získat první budovy pro soukromou rekreaci. Zájemců o trvalé bydlení však bylo jako šafránu, v roce 1970 měla Hojná Voda šedesát stálých obyvatel. Vývoj dospěl do roku 1989, k privatizaci a transformaci, ale v polopustých pohraničních horách nadále zůstal chleba tvrdší než ve velkých vnitrozemských městech. Proto po větší část roku zůstávají penziony, chalupy a chaty tiché, smutné, se zabedněnými dveřmi a okny. Hojná Voda už rozhodně není tím starým pohostinným lázeňským městem, které vítalo každého návštěvníka.

Jižně od Hojné Vody jsou pozůstatky vesnic: **Staré Hutě** (Althütten) (794 m), **Nové Hutě** (Neuhütten), **Lukov** (Luggau) a **Mlýnský Vrch** (Mühlberg) (763 m). Jedná se o bývalé sklářské osady, v nichž žilo převážně německé obyvatelstvo. Z těchto vesnic, roztroušených po svazích a údolích mezi vrchy Kuní Hora (926 m), Vysoká (1 034 m) a Myslivna (1 041 m), se zachovalo jen několik budov. V blízkosti je Hojnovodský prales o rozloze 8,5 ha.

Osada Hojná Voda je součástí Horní Stropnice.

HORNÍ STROPNICE (*STROPNICE/STROBNITZ*)

Městečko Horní Stropnice (543 m) leží ve vlněném terénu, na březích říčky Stropnice, na hlavní silnici z Nových Hradů do Benešova nad Černou. Další silnice vedou do Dlouhé Stropnice, Dobré Vody a do Svěboh. Dva kilometry jižně od Stropnice se náhle mění krajina, začínají se prudce zvedat zalesněné vrchy Novohradských hor. Nejbližší je Kraví hora (955 m), dále je Kuní hora (926 m), za nimi Vysoká (1 034 m).

O osadě Stropnice jsou zmínky z roku 1260, kdy ji nabyli Vok z Rožmberka. V roce 1278 už zde byl kostel s farou. V tomto období držel polovinu osady Albert ze Stropnice.

Horní Stropnice, kostel sv. Mikuláše.

Rytířské sídlo, tvrz či hrad, zřejmě stávalo směrem k Dlouhé Stropnici. K stropnickému panskému dvoru patřili poddaní ze Stropnice, Dlouhé Stropnice, Pasek, Humenice, Bedřichova, Chlupaté Vsi a Hojné Vody. V roce 1451 už byla stropnická tvrz v rozvalinách.

Celou Stropnici získali Rožmberkové, kteří půvabnému městečku na úpatí Novohradských hor udělili městské výsady a městský znak. Za Rožmberků byl ve Stropnici pivovar. U novohradského panství zůstala Stropnice až do konce poddanství. V roce 1323 byl ve Stropnici zřízen vodovod, jehož dřevěné potrubí sloužilo do roku 1911, kdy bylo vyměněno za litinové.

Jako pohádkový hrad se na východním okraji podlouhlého náměstí majestátně tyčí k obloze stropnický trojlodní gotický kostel sv. Mikuláše s románskou věží z první poloviny 13. století.

První škola byla ve Stropnici zřízena v roce 1688.

Uprostřed náměstí stojí jednoduchá kašna a Mariánský sloup z roku 1765 jako díkůvzdání za to, že město nebylo postiženo morem.

V roce 1880, kdy zde byl založen hasičský sbor, žilo ve Stropnici jeden tisíc devadesát devět lidí.

Horní Stropnice na počátku 20. století.

Ve 20. letech 20. století zde žilo přibližně sedm set padesát Němců, osmdesát Čechů a sedm Židů. Německá škola měla šest tříd. Ve Stropnici byla také jedna třída české školy, do které chodilo kolem třiceti dětí. Česká třída byla v hostinci U Facknerů. V roce 1926 začal přes Stropnici jezdit autobus linky Nové Hrady–Německý Benešov. 28. prosince 1926 se ve Stropnici poprvé rozsvítily elektrické žárovky, protože obec byla připojena na elektrárnu, kterou v Novém mlýně zřídil dr. Buchhäcker.

Sny o tom, že ve Stropnici budou houkat vlaky, se nesplnily, i když byly vypracovány solidní projekty. Kopcovitá oblast mezi Novými Hrady a Kaplicí nebyla pro tak nákladnou investici hospodářsky a politicky dostatečně zajímavá.

V roce 1929 byla ve Stropnici postavena dvojtřídní česká škola.

Češi, kteří ve městě žili, byli většinou nemajetní, přesto zde byla aktivní Národní jednota pošumavská, která pořádala přednášky, plesy, divadelní hry a národní slavnosti.

Při volbách v roce 1935 byla ve Stropnici nejúspěšnější Henleinoва SdP, která dostala dvě stě čtyřicet devět hlasů, strana lidová dostala sto jeden hlas a sociální demokracie sedmdesát jeden hlas.

V roce 1937 přibyl na věž stropnického kostela nový zvon. Jeho váha je 625 kilogramů.

Po Mnichovské dohodě a připojení českého pohraničí (Sudet) k Německu se i ve Stropnici objevili němečtí vojáci. Jednotka wehrmachtu, vedená kapitánem Willi Kuhnornem, přišla do Stropnice 8. října 1938 a byla obyvatelstvem nadšeně přivítána (gulášem).

S kladnou odezvou se ale nesetkala akce Františka Součka a Vojtěcha Kříže, kteří na náměstí zapálili české spisy a velké podobizny Masaryka a Beneše.

Radost z „osvobození“ však brzy pominula, neboť v průběhu příštích let odcházeli mladí stropničtí muži jeden za druhým na frontu, místo nich se domů stále častěji vracela jen úmrtní oznámení.

V roce 1941 ve Stropnici napačovali úředníci 54 radiopřijímačů.

Starostou Stropnice byl během války nejdříve Jan Schwarz, od roku 1943 Adolf Mann.

Během války, kdy byl v zemědělství nedostatek pracovních sil, byli na práci do Stropnice umisťováni zajatci různých národností nebo „brigádnice“ z Horních Rakous. Většinou se jednalo o mladá děvčata. V roce 1944 bylo do Stropnice umístěno patnáct děvčat z Ukrajiny, s nimiž místní zemědělský referent (Bauerführer) Fritz Ottendorfer chtěl jednat obzvláště tvrdě. Narazil však na rezolutní nesouhlas části stropnického obyvatelstva, které se Ukrajinek ujalo.

V roce 1944 bylo povoleno pěstování tabáku pro vlastní potřebu, jedna domácnost mohla mít dvacet pět sazenic tabáku.

Nejnámějším stropnickým podnikem byla Továrna hospodářských strojů, kterou od roku 1886 vedl její zakladatel Alfred Hauptmann, jenž zemřel v roce 1939 ve věku třiadvadesáti let. Po znárodnění v roce 1945 se továrna jmenovala Zemstroj.

Na konci války se Stropnici vyhýbaly jednotky německé i sovětské, poslední německá jednotka prošla Stropnicí 5. května a pokračovala přes Pohoří do Rakouska. 6. května se ve Stropnici objevil vojenský automobil, se kterým přijel ruský major. „Holky z Charškova“ si hned stěžovaly na špatné zacházení. Major se umyl a odjel do Benešova.

Květen 1945 by pro obyvatelstvo Stropnice asi skončil idylicky, kdyby 15. května 1945 nepřitáhla skupina rudých gardistů, vedená jakýmsi Janem Machačkou. Ozbrojenci se vydávali za partyzány

a pražské barikádníky. Tato bojůvka prováděla domovní prohlídky a zabavovala věci, hlavně odhalovala a trestala „fašisty“. Vrcholem „hrdinství“ rudých gardistů bylo ubodání pětasedmdesátiletého Jana Weinkittlera k smrti (tři smrtelné rány bajonetem). Gardisté sesadili starostu Manna a na jeho místo dali svého člověka, jakéhosi Jana Roska. 25. května 1945 přišla do Stropnice československá armáda, která samozvané soudce a exekutory vyhnala. Protože dosazeného starostu odvedl četník do budějovické věznice, byl ve Stropnici zřízen místní národní výbor, jehož prvním předsedou se stal Jaroslav Hlásek.

24. března 1946 bylo osm set devadesát sedm obyvatel Stropnice nahnáno do sběrného lágru u Kaplice a odtud transportováno za hranice. Mohly zůstat pouze dvě rodiny německé a pět rodin českých.

Potom byla Stropnice částečně osídlena českým obyvatelstvem, což připomíná památník na náměstí. První dosídlenci, kteří se hlásili u komisaře Hrušky, přicházeli především z Třeboňska a Českobudějovicka.

V roce 1949 bylo založeno JZD. Družstevní mlýn byl přeměněn na skladiště státního statku, který v roce 1951 převzal i továrnu Zemstroj a zřídil v ní opravnu zemědělských strojů.

Stropnice byla součástí oblasti, která měla v poválečném období také zvláštní polovojenský statut, vstup do ní byl určitou dobu možný jen na zvláštní propustku. V roce 1950 byla Stropnice přejmenována na Horní Stropnici. V roce 1952 bylo zbouráno prvních čtyřiařicet neobydlených budov.

Pohraniční stráž, která se zde usadila, až do roku 1989 ovlivňovala život v obci a v okolí. Obdělání pozemků zajišťoval, po zrušení stropnického JZD, státní statek, který zde vybudoval velkovýrobní středisko.

Ve Stropnici se narodil Wenzel Jaksch, jenž jako znalec českého prostředí v roce 1938 varoval v Poslanecké sněmovně své sudetoněmecké krajany před tragickými následky, které jim přinese konflikt s Čechy.

Po odchodu Pohraniční stráže se Horní Stropnice rychle přizpůsobuje běžnému vnitrozemskému životu, což se projevuje rozvojem obchodní sítě a služeb, pečlivou údržbou stavebních památek

Tvrz Cuknštejn.

a výstavbou společenských a sportovních zařízení pro občany i pro turistický ruch. Státní statek byl zprivatizován soukromou společností z Třeboně.

Severně od Horní Stropnice leží osada **Humenice (Meierhof)** (550 m), tvořená několika více či méně modernizovanými usedlostmi a chalupami, i novými domy. V roce 1930 žilo v Humenicích sto padesát šest obyvatel, v roce 1950 to bylo šedesát čtyři obyvatel. Poblíž Humenic, ve skalnatém údolí řeky Stropnice, stávaly čtyři mlýny. V roce 1988 zde byla postavena přehrada s elektrárnou. Hráz přehrady je dvě stě metrů dlouhá a dvacet metrů vysoká.

Na východ od osady Humenice je vesnice **Světví (Gschwendt)** (545 m), v jejíž blízkosti stojí originální středověká tvrz **Cuknštejn (Zuckenstein)** a dvůr **Filipíny (Phillipinenhof)**.

Severozápadně od Horní Stropnice najdeme zbytky několika dalších osad, které bývaly obydlené také jen německým obyvatelstvem.

Osada **Střeziměřice (dříve Tříčmery/Tritschmersch)** (532 m), kde žilo před válkou asi osmdesát lidí, je doposud tvořena několika slušně udržovanými usedlostmi a chalupami, roztroušenými nad údolíčkem.

V roce 1950 zde bylo třicet dva obyvatel, v roce 1970 měly Střeziměřice třináct obyvatel.

Jižně od silnice Rychnov u Nových Hradů–Svébohy působí velice pohodově čtyři zachovalé statky osady **Meziluzí** (dříve Dobrá Voda/Guttenbrunn), s čelními štíty vystavenými polednímu slunci. Západně od Meziluzí byla v polích postavena samota Tomandlův dvůr.

Další osada **Vesce** (Dörfles) je ukrytá v údolí, jeden kilometr severně od Meziluzí. V osadě žilo do roku 1945 okolo pětasedmdesáti převážně německých obyvatel. Po dosídlení v roce 1950 zbylo ve Vescích pětadvacet obyvatel, v roce 1970 už jen pět lidí. Nyní zde najdeme tři poměrně dobře upravené usedlosti a jednu kamenou zříceninu. Osada působí hodně rozpačitě, zatímco soukromé pozemky jsou pečlivě udržovány, střed osady, cesty a veřejné plochy připomínají džungli. Severozápadně od Vesců stojí výklenková kaple, ve které bývala barokní socha Panny Marie. Po roce 1989 byla zchátralá kaple obnovena. Místu se doposud říká Hasenbrunn (Zaječí pramen).

Osada **Olbramov** (dříve Olbramy/Wolfersdorf), se zpustlými objekty velkovýroby, rozhodně nepatří k těm místům, jimiž by se Novohradsko mělo chlubit. Olbramov byl také uváděn jako sklárna.

Jižně od Horní Stropnice bývaly vesnice: **Dlouhá Stropnice** (Langstrobnitz), **Paseky** (Šlágles/Schlagles), **Šejby** (Scheiben), **Chlupatá Ves** (Meziluzí/Rauhenschlag) a **Bedřichov** (Friedrichschlag) a osada **Vyhličky** (Egersee). V současnosti jsou to části Horní Stropnice a budovy slouží převážně rekreaci.

Horní Stropnice má celkem dvacet jedna místních částí, ve kterých trvale žije tisíc pět set šedesát pět obyvatel. Katastrální výměra je 7 997 ha.

NOVÉ HRADY (GRATZEN)

Ze severu a západu se lze do Nových Hradů (540 m) dostat pouze po silnici, která od Štiptoně prudce stoupá podél zámeckého parku. Pohodlnější příjezd do města je od Českých Velenic a z rakouského Pyhrabrucku.

Přirozeným centrem dopravy v Nových Hradech jsou křižovatky před Novým zámekem. Upravenému čtvercovému náměstí, které leží asi dvě stě metrů stranou od tranzitní dopravy, dominuje na východní straně starý barokní zámek, nazývaný rezidence. Středověký hrad s překvapivě hlubokým hradním příkopem vyrůstá na západním okraji města, dalších asi dvě stě metrů západně od náměstí.

Hrad vlastnili do roku 1945 Buquoyové, kteří v něm uchovávali archiv o téměř pěti tisících svazků, sbírku rukopisů evropských panovníků, válečné trofeje z husitské revoluce a z třicetileté války a výzbroj prvního pobělohorského majitele Nových Hradů, Karla Bonaventury Buquoye. Po převratu v roce 1945 byl hrad vyrabován a bylo zničeno mnoho památek. Přesto je na hradě ještě možno například vidět košili, kterou měl Karel Bonaventura na sobě při bitvě na Bílé Hoře, kde byl také raněn. Rovněž jeden hedvábný prapor, který při osudné bitvě vlál nad hlavami císařských vojáků, zůstal zde zachován.

Uprostřed náměstí je čtvercová kašna, kterou chrání stín několika stromů. Plochu vkusně vyplňuje obyčejný trávník, protkaný cestičkami.

Nové Hrady, zámek na počátku 20. století s portrétem hraběte Karla Buquoye †1911.